

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: 80400

زمان پذیرش نهایی: 99/10/15

برنامه ریزی استراتژیک توسعه گردشگری با تاکید بر گردشگری تاریخی در شهر ارومیه با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی در آن

اسماعیل صفر علی زاده¹، حسین جوادی²

1-دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری؛ دانشگاه پیام نور تهران، ایران

2-دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری گرایش برنامه ریزی مسکن و بازآفرینی شهری

چکیده

امروزه بسیاری از شهرهای کشور بخصوص شهرهای قدیمی و بافت قدیمی آن با مسائل و مشکلات گسترده‌ای مواجه می‌باشند که موجب کاهش سطح کیفیت زندگی در آن گردیده است. توسعه گردشگری در اینگونه بافت‌ها بخاطر پتانسیل‌های زیادی که دارند می‌تواند موجبات رشد و توسعه و در نتیجه ارتقای کیفیت زندگی در اینگونه بافت‌ها را فراهم نماید.

این پژوهش تلاش دارد تا با بکارگیری رویکرد استراتژیک (راهبردی) در بافت تاریخی و فرسوده شهر ارومیه اقدام به برنامه ریزی توسعه گردشگری و ارتقای کیفیت زندگی در آن نماید از این رو در زمره پژوهش‌های توصیفی تحلیلی و کاربردی قرار می‌گیرد. جمع آوری اطلاعات به دو روش اسنادی کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی با ابزار پرسشنامه به تعداد 100 نمونه از میان ساکنین، گردشگران و متخصصین و کارشناسان مربوطه انجام گردیده است. این پژوهش جهت تجزیه و تحلیل وضعیت محدوده از روش تحلیل SWOT و امتیازدهی QSPM استفاده نموده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که با توجه به شرایط وضع موجود بافت تاریخی و فرسوده شهر ارومیه و ارتقای کیفیت زندگی در آن استفاده از راهکارهای تهجمی و روبه جلو در اولویت اول قرار داد.

واژگان کلیدی: فرسودگی، بافت تاریخی و فرسوده، گردشگری، برنامه ریزی استراتژیک، کیفیت زندگی، شهر ارومیه

مقدمه

پهنه‌های قدیمی و فرسوده که در گذشته‌ای نه چندان دور، مکان‌هایی شکوهمند محسوب می‌شدند، در دهه‌های اخیر به دلیل بی‌توجهی، به محدوده‌های تنزل یافته‌ای با مشکلات فراوان تبدیل گشته‌اند. از جمله مهمترین این مشکلات، ناکارآمدی فضاهای مسکونی و عدم انطباق آن با نیازهای جدید است تا آنجا که در مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی، جهت شناسایی بافت‌های فرسوده، سه شاخص عمده تعریف شده، که دو شاخص ریزدانگی و فرسودگی بنا، مرتبط با بحث مسکن و کیفیت محیط مسکونی می‌باشد (کلانتری خلیل آباد و پوراحمد، ۱۳۸۵: ۷). ضمن اینکه محیط مسکونی نامناسب و بی‌کیفیت، یکی از دلایل ایجاد و یا تشدید مشکلاتی چون ترک محله از طرف ساکنین بومی، کاهش احساس تعلق خاطر و هویت ساکنین جدید، کاهش رغبت به تعمیرات و نگهداری مناسب مسکن و جز آن می‌باشد که تاثیرات منفی بسزایی بر این نواحی گذارده (مشهدی زاده دهاقانی، ۱۳۸۶: ۶) و برنامه‌ریزی سریع و موثر در بخش مسکن برای این بافت‌ها را به ضرورتی اجتناب ناپذیر تبدیل کرده است. با توجه به پتانسیل‌های زیاد تاریخی بسیاری از بافت‌های قدیمی و فرسوده می‌توان با ساماندهی وضعیت محدوده و جذب گردشگران بخصوص گردشگران تاریخی موجبات بهبود وضعیت و ارتقای کیفیت زندگی در ابعاد مختلف را فراهم نمود.

بیان مساله

بافت‌های تاریخی شهرها میراث ارزشمند معماری و کالبدی به جای مانده از گذشتگان ماست که در طول زمان در هویت‌بخشی به حیات شهری همواره نقش بارزی ایفاء نموده است (حسن زاده و سلطان زاده، ۱۳۹۶: ۵). این بخش از شهر تجلی‌گاه ابعاد فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی مردمانی است که در دوره‌های تاریخی در این بخش از شهر، روزگار سپری کرده و هویت فرهنگی آن را به ثبت رسانده‌اند. چنانچه ناحیه تاریخی شهرها را شناسنامه واقعی آنها نامید، سخن‌گرافی گفته نشده است. متأسفانه رشد و توسعه روزافزون تکنولوژی و ایجاد انواع وسایل حمل و نقل و جابجایی موجب گردید تغییر و تحولات در بافت و ساختار ارگانیک شهرها شده است همین عامل رشد پیرامونی شهرها و بی‌توجهی به بافت مرکزی را به دنبال داشته است که ادامه این روند موجب تضعیف بافت‌های مرکزی، قدیمی و تاریخی شهر و فرسودگی آنها گردیده است (یزدانی و دیگران، ۱۳۹۶: ۶).

بافت فرسوده شهری، به عرصه‌هایی از محدوده قانونی شهرها اطلاق می‌شود که به دلیل فرسودگی کالبدی، عدم برخورداری مناسب از دسترسی سواره، تاسیسات، خدمات و زیرساخت‌های شهری محیطی و اقتصادی نازلی برخوردار می‌باشند. بافت‌های فرسوده به سبب فرسودگی در کلیت با یکدیگر ویژگی‌های مشترکی دارند، اما با توجه به نوع بافت، زمان تشکیل و ... در مکان‌های مختلف، صورت‌های متفاوتی می‌یابند (Alpopi & Manole, 2014: 4). عدم توجه به این بافت‌ها و رهاسازی آنها می‌تواند پیامدهای بسیار زیادی را برای محله و ساکنین آن ایجاد نماید. این بافت‌ها علی‌رغم وجود مشکلات فراوان در خود؛ دارای پتانسیل‌هایی می‌باشند که می‌توان با تقویت آنها موجبات بهبود وضعیت بافت را فراهم نمود. در واقع می‌توان با ساماندهی بناها و عناصر تاریخی در این بافت‌ها موجب جذب افرادی شد که به بافت تاریخی علاقمند هستند و بدین وسیله موجب بهبود وضعیت بافت گردید.

یکی از بخش‌هایی که می‌توان گفت عامل ایجاد تغییرات اساسی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شهرها بوده و امروزه به عنوان یک صنعت پویای اقتصادی از آن نام برده می‌شود، گردشگری است، این صنعت، امروزه به عنوان بزرگترین و متنوع‌ترین

صنعت در دنیا به حساب می‌آید. در بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی در آمد، اشتغال زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می‌دانند. گردشگری با ایجاد اشتغال، افزایش سطوح در آمد، متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت بی رویه و بهینه‌سازی بهره برداری از زمین، به توسعه پایدار کمک می‌کند. در زمینه گردشگری می‌توان ابراز داشت که از یک سو با فراهم آوردن فرصت‌های جدید برای شهرها ابزاری است که به جوامع، حیات دوباره داده و موجب توسعه این نواحی می‌شود و این سکونتگاه‌ها را پایدار نگه می‌دارد و از سوی دیگر، چنانچه توسعه آن بدون برنامه‌ریزی صورت گیرد، باعث آسیب‌های اجتماعی و زیست محیطی می‌شود (Stratan et al, 2015):

4) ز این رو این تحقیق با هدف بررسی اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و فرسوده در شهر ارومیه به دنبال پاسخگویی به سوالات زیر است:

1. شاخص‌های کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و فرسوده با تاکید بر نقش گردشگری کدامند؟
2. میزان برخورداری بافت‌های تاریخی و فرسوده شهر ارومیه از شاخص‌های کیفیت زندگی و توسعه گردشگری تا چه اندازه است؟
3. راهکارهای ارتقای کیفیت زندگی در بافت تاریخی و فرسوده شهر ارومیه با تاکید بر نقش گردشگری کدامند؟

ضرورت پژوهش

شهر ارومیه به عنوان یکی از شهرهای مرزی در غرب کشور می‌باشد که در سال‌های اخیر رشد شتابان و لجام گسیخته‌ای داشته و به علت داشتن رشد طبیعی جمعیت، مهاجرپذیری، گسترش خدمات، اعطای هویت سیاسی و اداری به این شهر به عنوان مرکز استان و واگذاری زمین توسط ارگان‌های مختلف دولتی در شهر برنامه‌های عمرانی کشور تغییرات اجتماعی - اقتصادی و سیاسی کشور و در نهایت محیط طبیعی مساعد تحولات جمعیتی و کالبدی زیادی به خود دیده و مانند دیگر شهرهای دارای بافت‌های فرسوده می‌باشد که در محدوده مرکزی و بافت تاریخی آن، چنین بافت‌هایی نمود بسیار بیشتری دارند و به عنوان بافت‌های غالب می‌باشند از این رو توجه و برنامه‌ریزی برای بهبود وضعیت کنونی بافت‌های فرسوده واقع در محدوده مرکزی شهر ارومیه ضروری است، چرا که با گذشت زمان وضعیت این بافت‌ها هر روز وضعیت نامناسبی به خود می‌گیرد. بنابراین، با برنامه‌ریزی بلند مدت و راهبردی و شناسایی نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌های موجود در محدوده و تدوین یک برنامه راهبردی جهت ساماندهی وضعیت کنونی چنین بافت‌هایی ضروری می‌باشد.

از پیشروترین شیوه‌های برنامه‌ریزی که در سال‌های اخیر رواج یافته است برنامه‌ریزی استراتژیک می‌باشد. مشخصه اصلی برنامه‌ریزی راهبردی معطوف به شناخت قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها و تجزیه و تحلیل آنها برای حصول استراتژی‌های نهایی از طریق تکنیک تحلیلی سوات است (رومیانی و دیگران، 1397: 6). با توجه به گستردگی بافت تاریخی ارومیه و فرسودگی بخش زیادی از این بافت و پتانسیل بالای آن در راستای توسعه گردشگری در آن و کارکرد رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک این پژوهش تلاش دارد تا با بکارگیری این رویکرد اقدام به برنامه‌ریزی در راستای ارتقای کیفیت زندگی در آن نماید.

روش شناسی

رویکرد اساسی این پژوهش برنامه‌ریزی استراتژیک می‌باشد که امروزه در ادبیات نوین برنامه‌ریزی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و تلاش دارد تا با شناخت دقیق محدوده و تبیین عوامل کلیدی و استراتژیک پیش روی آن جهت بهبود وضعیت زندگی

راهکارهای مناسب ارائه نماید از این روی به لحاظ روش‌شناسی از نوع توصیفی تحلیلی است و با توجه به هدف خود که برنامه‌ریزی توسعه گردشگری در بافت تاریخی و فرسوده شهر ارومیه با هدف ارتقای کیفیت زندگی در آن است در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. جمع‌آوری اطلاعات به دو روش اسنادی کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی انجام گردیده است و تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم‌روشن تحلیل S.W.O.T و روش امتیازدی QSPM انجام گردیده است.

پیشینه پژوهش

در هر تحقیق علمی، مطالعه و بررسی تحقیقات و پژوهش‌هایی که در ارتباط با موضوع انجام شده، لازم و ضروری است، چرا که بدون دستیابی به نتایج پژوهشی دیگران و توسعه و تکامل آنها، امکان رسیدن به پاسخ مناسب و تجزیه و تحلیل بهتر میسر نیست. از جمله پژوهش‌هایی که در زمینه گردشگری و اثرات آن بر زوایای مختلف کیفیت زندگی و توسعه صورت گرفته است عبارتند از سماکوش و همکاران (1392) در مقاله‌ای به ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی- محیطی شهر بابلسر پرداختند و بیان کردند که در این شهر، گردشگری در زمینه اقتصادی، اثرات قابل توجهی داشته و علاوه بر اشتغال‌زایی و درآمدزایی، سبب بالا رفتن قیمت‌ها نیز گردیده است. همچنین در زمینه زیست‌محیطی و کالبدی نیز مشخص گردید که ورود گردشگران، منجر به کاهش اراضی زیر کشت کشاورزی و تغییر کاربری آنها و افزایش خدمات و تسهیلات کالبدی گردشگری شده است. نیکبخت و اردانی (1395) در مقاله خود با عنوان نقش سرزندگی بر جذب گردشگری در بافت‌های کهن شهری نمونه موردی: محله سنگلج تهران با نگاه به اهمیت بافت‌های کهن شهری و نمونه موردی محله سنگلج تهران، سعی در درک رابطه سرزندگی که از مولفه‌های کیفیت شهری است، بر جذب گردشگری و صنعت توریسم شده است.

هانگ در سال (۲۰۱۵)، یوزال و سیرگی (۲۰۱۶)، یوزال و همکاران (۲۰۱۵) و لینگ و وی (۲۰۱۶) از مهمترین منابع خارجی هستند که به برنامه‌ریزی توسعه گردشگری و بررسی ابعاد مختلف آن پرداخته‌اند. نتایج مطالعات مذکور نشان می‌دهد که توسعه گردشگری بر کیفیت زندگی نقش موثری داشته است و عامل اقتصادی بیشترین تأثیر را پذیرفته است.

مور و همکاران (2013) در پژوهشی به مطالعه آثار و پیامدهای منفی ناشی از رشد گردشگری و افزایش حضور گردشگران در کشورهای حوزه‌ی دریای کارائیب پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان دهنده آن است که افزایش حضور گردشگران دارای آثار منفی همچون: افزایش میزان سر و صدا و آلودگی صوتی، افزایش ترافیک، گسترش جرم و جنایت، ازدحام بیش از حد در مناطق شهری و افزایش قیمت مواد غذایی برای این گروه از کشورها می‌باشد که مشکلات عدیده‌ای را برای این جوامع به وجود آورده است.

مبانی نظری

در راستای تدوین و ارائه چهارچوب نظری تحقیق، لازم است برخی واژه‌ها و مفاهیم مرتبط با موضوع تحقیق از جمله گردشگری و کیفیت زندگی، تعریف و تبیین شوند. بدین منظور با کنکاش در متون و ادبیات موجود، برخی از تعاریفی که انطباق بیشتری با اهداف این پژوهش داشته‌اند، ارائه می‌گردد:

1. بافت تاریخی

بافت تاریخی را می‌توان هسته اولیه هر شهر دانست (Biddulph, 2011: 7). قلعه یا ارگ و آنچه که به عنوان پایه‌گذاری یک شهر جدید، در زمان‌های پیش ساخته شده، می‌تواند نام بافت تاریخی به خود بگیرد. همچنین شهرهایی که به دلایلی مورد توجه واقع شده و به واسطه کسب این موقعیت دارای ارگ، برج و بارو می‌شدند، بافت تاریخی را در چنین محدوده‌ای دارا بودند. در بافت تاریخی شهرها معمولاً ساختمان‌های قدیمی و بناهای بسیار با ارزش و هسته اولیه بازارها قرار دارند. تاریخ ایجاد و شکلگیری بافت تاریخی شهرهای ایرانی از دوره باستان به بعد است (زنگی آبادی و مویدفر، 1390: 4).

2. بافت‌های فرسوده شهری

بافت‌های فرسوده، عمدتاً بخش‌هایی از شهر هستند که از چرخه تکاملی حیات آن جدا گشته و به شکل کانون مشکلات و نارسایی‌ها درآمده‌اند. از آنجا که نیروهای متحول‌ساز درون این بافت‌ها قدرت و سرعت لازم برای همگام کردن خود با سایر بخش‌های شهر را دارا نبوده‌اند، لذا حرکتی واپس‌گرا در پیش گرفته و روز به روز از گردونه توسعه پویای شهر دور می‌گردند. در یک بیان کلی می‌توان بافت فرسوده و مسئله‌دار را بافتی برشمرد که "جریان حیات و زندگی" در آن به مخاطره افتاده باشد و روند طبیعی زندگی در آن وجود نداشته باشد. با توجه به تعبیر "حیات شهری" به "کالبد مناسب" توأم با "فعالیت ساکنان"، بروز مسئله در بافت می‌تواند ناشی از نقصان در کالبد یا فعالیت باشد. بروز مسئله می‌تواند ناشی از "قدمت بافت" یا "کمبود طرح‌های توسعه شهری" یا "ناکارآمدی بافت" در ارائه تسهیلات و خدمات شهری مناسب باشد. وجود این مسائل در بافت شهری منجر به تنزل ارزش مکانی، محیطی و اقتصادی بافت گردیده و انگیزه برای نوسازی یا سرمایه‌گذاری را در ساکنان، مالکان یا سرمایه‌گذاران از بین برده است (ابراهیم زاده و ملکی، 1391: 5). بافت فرسوده شهری به عرصه‌های از محدوده قانونی شهر اطلاق می‌شود که به دلیل فرسودگی کالبدی، عدم برخورداری مناسب از دسترسی سواره، تأسیسات، خدمات و زیرساختهای شهری آسیب پذیر بوده و از ارزش مکانی، محیطی و اقتصادی نازلی برخوردارند (حبیبی و همکاران، 1386: 11).

3. گردشگری

لغت گردشگر از کلمه تور به معنی گشتن اخذ شده که ریشه در کلمه *Tour* به معنای دور زدن گرفته شده است. تور را دوره، رفت و برگشت بین مبدا و مقصد نیز معنی کرده‌اند (Oxford, 1970: 18). سازمان جهانی گردشگری، گردشگری را بر اساس تمایز در رویکرد به مکان بازدید چنین بیان کرده است که عبارت است از فعالیت‌های افرادی که برای استراحت، کار و دلایل دیگر به خارج از محیط سکونت معمول خویش سفر کرده، حداکثر برای یک سال متوالی در آنجا اقامت می‌کنند (حسینی نیا، 1396: 12).

با در نظر گرفتن بعد تجربه و انتخاب آگاهانه و از روی اختیار گردشگری مسافرتی داوطلبانه و موقتی تعریف شده است که برای بهره‌گیری از چشم‌اندازهای تازه و تجربیات جدید در یک سفر طولانی (از نظر بعد مسافت) شکل می‌گیرد. مورگن روت در تعریف گردشگری به طور کلی به نقش مصرف‌کنندگی گردشگر تکیه نموده، معتقد است گردشگری عبارت است از مسافرت اشخاصی که به طور موقت از محل سکونت خود دور می‌شوند تا نیازهای حیاتی، فرهنگی و شخصی خود را به شکل مصرف‌کننده کالاها و خدمات اقتصادی و فرهنگی برآورده کنند. گردشگری رفتار گروه‌های انسانی است که از ابعاد جغرافیایی فضایی برخوردارند و بازتاب‌های این رفتار نیز فضای جغرافیایی را متأثر می‌سازد. این رفتار جمعی و مشترک انسان‌ها، امروزه در قالب و ساختارهای سیاسی و اداری شکل می‌گیرد و هدایت و کنترل می‌شود و حکومت‌ها در این زمینه نقش اصلی را به عهده دارند. به عبارتی دیگر نوع نگرش و سیاست‌گذاری دولت‌ها و نیز تصمیم و اقدامات آنها می‌تواند تاثیرهای متفاوتی بر فضای جغرافیایی بگذارد (کروبی و همکاران، 1397: 5). گردشگری را می‌توان به روش‌های مختلف تعریف نمود اما تمرکز کلی آن بر مسافرتی

است که از خانه خود خارج می‌شوند و خدماتی که آن‌ها استفاده می‌کنند: شامل روش‌های حمل و نقل، سرگرمی و جاذبه‌های گردشگری، خدمات غذا و استراحت

جاذبه‌های گردشگری از سوی سازمان جهانی جهانگردی به سه دسته عمده تقسیم می‌گردند:

- جاذبه‌های طبیعی
- جاذبه‌های فرهنگی تاریخی
- جاذبه‌های ویژه (UNWTO, 2007: 11)

عوامل متعددی در توسعه گردشگری نقش دارند که اهم آنان عبارتند از: 1. ارتقاء جهان بینی و سطح ایدئولوژیک، 2. ایجاد بسترهای مناسب فرهنگی، زیارتی، 3. شناخت و بررسی ظرفیت‌های گردشگری، 4. توسعه برنامه‌ها و مناسبت‌ها، 5. تبلیغات از طریق رسانه‌های جمعی، 6. زیباسازی و مرمت اماکن، 7. برگزاری مراسم خاص، 8. ایجاد تشکلهای گردشگری، 9. توسعه شبکه‌های معابر و تسهیل دسترسی، 10. توسعه مراکز فرهنگی، 11. ایجاد مراکز خدماتی و رفاهی در محدوده (Azimi & Jamdar, 2016: 11)

شکل 1. عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری

4. کیفیت زندگی

کیفیت زندگی از منظر واژگانی به معنی چگونگی زندگی و در برگیرنده تفاوت‌های آن است که برای هر فرد، ویژه و یگانه، و متفاوت با دیگران است. کیفیت زندگی مفهومی نسبی، چندوجهی و متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است (رضوانی و منصوریان، ۱۳۸۷: ۴) که طیف وسیعی از شاخص‌ها از تغذیه و پوشاک تا مراقبت‌های بهداشتی، محیط اجتماعی، و محیط مادی پیرامون را شامل می‌شود. دیسارت و دلر استدلال می‌کنند که کیفیت زندگی هر فرد وابسته است به حقایق بیرونی و عینی زندگی‌اش و ادراک درونی و ذهنی که او از این عوامل و نیز از خویشتن دارد (Dissart and Deller, 2000: 5).

مفهوم کیفیت زندگی عمیقاً از تفکر مرتبط با سلامت نشأت می‌گیرد و دیدگاه واحدی درباره آن وجود ندارد (Kamp et al, 2003: 4). کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی است و معنایی واقعی ندارد، بلکه صرفاً افراد به آن معنا می‌بخشند؛ به عبارت دیگر کیفیت زندگی به عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی- روانی و مادی جامعه تعریف شده است (Pal and Kumar, 2005: 5)

پژوهشگران بر این باورند که اصطلاح کیفیت زندگی نیز همانند مفهوم توسعه، تا اندازه ای مبهم است. از یکسو کیفیت زندگی فردی به عنوان پنداشتی از چگونگی گذران زندگی فرد مطرح می‌شود، و از بعدی کلی‌تر در برگیرنده موقعیت‌های زندگی شامل محیط پیرامونی و یا فرهنگ هر جامعه در مکان‌های مختلف و حول عاملی مشخص است (Pal and Kumar, 2005: 6)

به گفته کالمن، کیفیت زندگی به مفهوم گستردگی و انبساط آرزوست، که ریشه در تجربه‌های زندگی دارد، و اینست معتقد است که کیفیت زندگی مفهومی بسیار ذهنی و شخصی است که معمولاً بر پایه خوشحالی و رضایت فرد با عواملی که بر رفاه اجتماعی، روانی، جسمی و عملکردی وی تأثیر می‌نهد، بنا می‌شود، زان کیفیت زندگی را درجه و میزان رضایت در تجربه‌های زندگی فردی می‌داند. به عقیده او، کیفیت زندگی مشتمل بر رضایت از زندگی در تصور از خود و مؤلفه‌های اجتماعی و اقتصادی و اکولوژیکی است (علی زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۱۹)

5. برنامه‌ریزی استراتژیک

برنامه‌ریزی استراتژیک نوعی برنامه‌ریزی فرآیندی است. دلیل فرآیندی بودن برنامه‌ریزی در نوع و گونه پدیده‌هایی است که برای آنها برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد. در برخورد با این پدیده‌ها به دلیل اینکه پیوسته در حال دگرگون شدن هستند، باید برنامه‌ریزی آنها به اینگونه انجام گیرد که قابلیت بازخورد و تطبیق با شرایط جدید را داشته باشد (ابراهیم زاده و دیگران، 1389: 4). اصل اساسی برنامه‌ریزی استراتژیک بر این است که از یک سو، با بهره جستن از فرصت‌های خارجی و پرهیز از تأثیرات ناشی از تهدیدات خارجی و با کاهش دادن آنها به تدوین راهبرد پرداخت؛ از سوی دیگر در تدوین این استراتژی‌ها، هدف این نیست که بهترین استراتژی مشخص شود، بلکه هدف در واقع تعیین استراتژی‌های قابل اجراست.

با توجه به توضیحات داده شده می‌توان شاخص‌های کیفیت در بافت‌های تاریخی و فرسوده با رویکرد گردشگری را در قالب جدول 1 نشان داد:

جدول 1. شاخص‌های کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری

بهد	شاخص	گویه
کیفیت زندگی	اجتماعی	احساس امنیت و سلامت فردی
		رضایت از زندگی
		احساس تعلق به اجتماع
		رضایت از موقعیت اجتماعی
		دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات
		گسترش امکانات فرهنگی و هنری
		افزایش دسترسی به خدمات
		بهبود مبلمان شهری و اسباب آسایشی شهر
	اقتصادی	افزایش میزان درآمد و پس‌انداز
		رضایت از شغل
		کاهش هزینه‌های زندگی
		کاهش نابرابری اقتصادی
		ایجاد انگیزه جهت بهبود وضعیت کار
		ایجاد انگیزه جهت پیشرفت شغلی
		دسترسی به خدمات اعتباری و مالی
		توانایی تأمین نیازهای اساسی خانوار
	زیست‌محیطی و بهداشتی	ایجاد سامانه تخلیه فاضلاب
		کیفیت بهداشت شبکه معابر
کیفیت مسیرهای عابر پیاده		
گسترش وجود جایگاه‌های دفع زباله		
دسترسی به پارک و فضای سبز		
حفظ و احیای محیط‌زیست شهری		
کالبدی	گرایش به نوسازی و تنوع در ساختمان‌سازی	
	کیفیت مسکن از نظر مصالح بکار رفته	
	احیا و بازسازی بافت‌های فرسوده شهری	

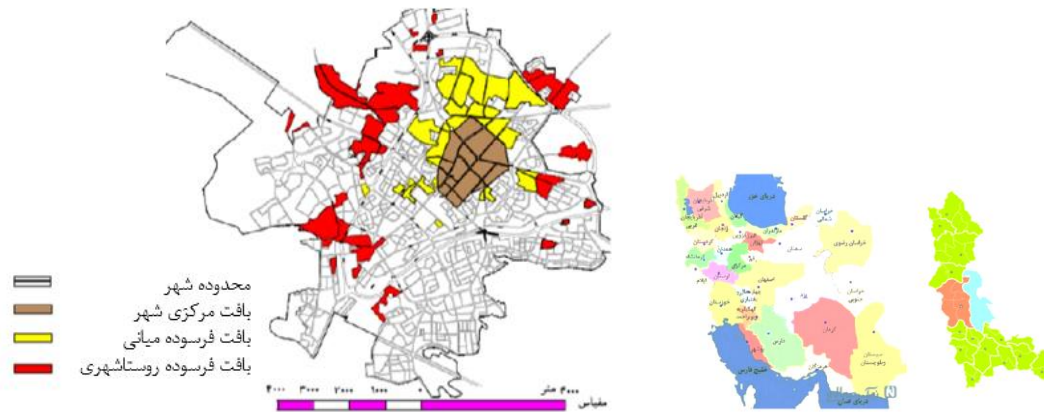
منبع: موسوی و حسنی، 1391، بریمانی و دیگران، 1392؛ رضوانی و همکاران، 1389

شناخت محدوده مورد مطالعه

ارومیه مرکز استان آذربایجان غربی است. این شهر با وسعتی معادل ۷۸۱۱ هکتار به طول ۷۰ و عرض ۳۰ هکتار در کنار دریاچه لاجوردی به همین نام قرار دارد و در طول جغرافیایی 45.00 تا 45.06 و عرض جغرافیایی 37.30 و 37.36 با ارتفاع ۱۳۹۰ متر از سطح دریا و به فاصله ۱۷ کیلو متر در سمت غربی دریاچه ارومیه واقع شده است. شهر ارومیه مرکز شهرستان ارومیه می باشد و این شهرستان از شمال به شهرستان سلماس، از جنوب به نقده و مهاباد و از شرق به دریاچه ارومیه و از غرب به مرز ترکیه و عراق محدود می شود.

محدوده بافت‌های فرسوده شهر ارومیه در قالب سه نوع بافت معرفی و به تصویب کمیسیون ماده ۵ رسیده است:

- بافت فرسوده تاریخی به مساحت تقریبی ۲۷۷,۷ هکتار در قسمت هسته مرکزی شهر واقع شده است.
- بافت فرسوده میانی به مساحت بالغ ۴۷۱,۱ هکتار در قسمت میانی توسعه کالبدی بر شهر قرار گرفته است.
- بافت فرسوده حاشیه‌ای به مساحت بالغ بر ۵۶۴,۴ هکتار در حوزه فراگیر بافت‌های فوق الذکر قرار گرفته است (اداره کل مسکن و شهرسازی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۰).

نقشه 1. بافت فرسوده شهر ارومیه

جاذبه‌های شهر ارومیه به دریاچه آن محدود نمی‌شود. این شهر دارای مناطق طبیعی منحصر به فرد و زیبا و دارای تاریخی غنی است که به بیش از ۳ هزار سال پیش برمی‌گردد و مردمی با فرهنگ که موجب می‌شود سفر به آن با خاطراتی شیرین و به یاد ماندنی همراه باشد. مسجد جامع ارومیه که به مسجد رضائیه معروف است، یکی از مراکز و مدارس دینی معروف آذربایجان غربی می‌باشد و در مرکز شهر در وسط بازار قرار دارد. مسجد جامع ارومیه از بناهای نیمه دوم سده هفتم هجری قمری است که در دوره‌های مختلف بازسازی و تکمیل شده تا به صورت امروزی درآمد است.

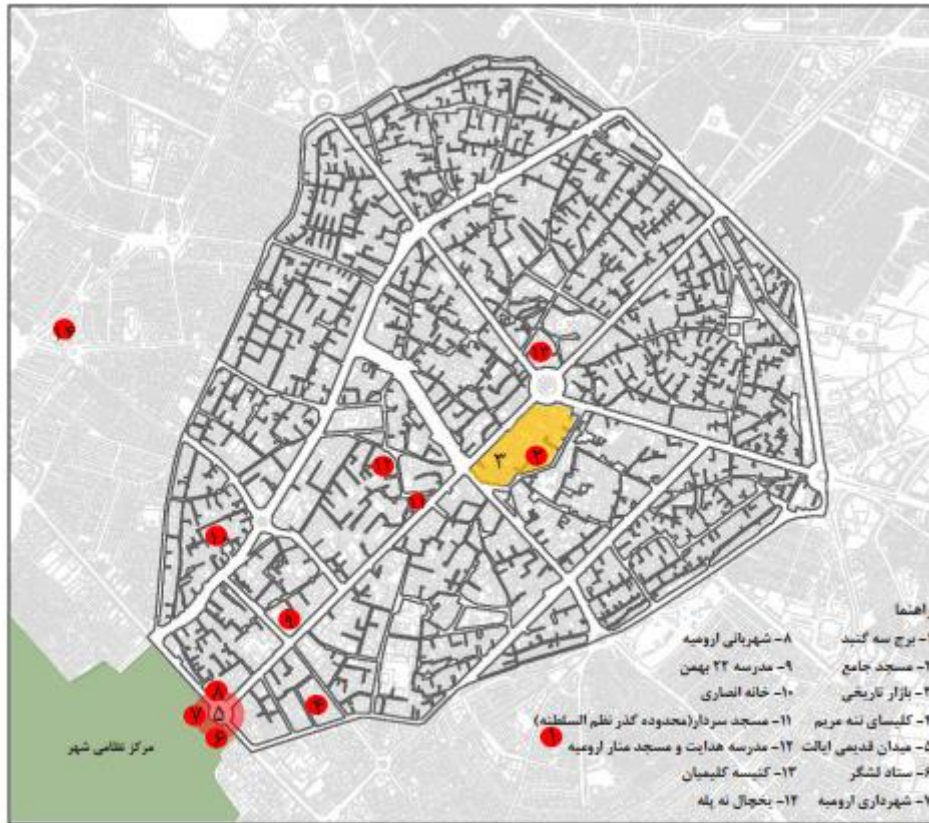

شکل 2. مسجد جامع ارومیه

موزه ارومیه در خیابان شهید بهشتی شهر ارومیه قرار دارد و با توجه به غنای اشیای تاریخی نگهداری شده در آن، دومین گنجینه بزرگ تاریخی کشور به شمار می‌رود. این موزه در سال ۱۳۴۶ خورشیدی، با زیر بنای ۷۵۰ متر مربع در محوطه‌ای به وسعت ۲۰۰۰ متر مربع احداث شد و بعدها به منظور حفظ و نگهداری آثار و اشیای منحصر به فرد و در راستای گسترش موزه، دو فضای نسبتاً بزرگ و یک گنجینه زیرزمینی به آن افزوده شد.

شکل 3. موزه تاریخی ارومیه

نقشه 2. جاذبه‌های گردشگری در بافت تاریخی شهر ارومیه

تحلیل یافته‌ها

با توجه به این که رویکرد اصلی این پژوهش در برنامه ریزی توسعه گردشگری بافت تاریخی شهر ارومیه با هدف ارتقای کیفیت زندگی رویکرد برنامه ریزی استراتژیک است لذا در گام نخست نیاز اسست تا چشم انداز پژوهش را ارائه نمود:

- پایداری و تنوع اقتصادی محدوده بافت تاریخی و فرسوده و کل شهر با تکیه بر گردشگری و حل توسعه نیافتگی محدوده
- بازسازی و احیای فرهنگ و سنن بومی شهر با بهره گیری از گردشگری
- توسعه و گسترش گردشگری در میان محدوده‌های کمتر توسعه یافته و محروم
- توزیع عادلانه منافع حاصل از گردشگری
- افزایش کیفیت زندگی و سرزندگی در جامعه میزبان
- پاسخگویی به تقاضای روز افزون شهری برای گذراندن اوقات فراغت در فضای شهری
- توسعه گردشگری در کنار حفاظت از محیط زیست شهر
- بهبود وضعیت خدمات‌رسانی و امکانات و تسهیلات

در ادامه و با انجام مطالعات میدانی گسترده در محدوده شامل مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه عوامل داخلی و خارجی پیش روی توسعه گردشگری بافت تاریخی شهر و ارتقای کیفیت زندگی در آن را تبیین می‌نماییم:

جدول ۲. ماتریس عوامل خارجی توسعه گردشگری بافت تاریخی شهر ارومیه

عوامل خارجی (EFE): فرصت‌ها (O) و تهدیدات (T)	وزن	رتبه	امتیاز وزنی
--	-----	------	-------------

0.4	4	0.1	O1: وجود بناهای تاریخی ثبت شده در میراث فرهنگی
0.32	4	0.08	O 2: امکان استفاده از عناصر و نشانه‌های تاریخی ثبت شده در محدوده
0.21	3	0.07	O 3: آب و هوای مناسب شهر و منطقه
0.18	3	0.06	O 4: پتانسیل‌های اقتصادی محدوده
0.18	3	0.06	O5: بالابودن ظرفیت منطقه و بافت تاریخی جهت سرمایه‌گذاری
0.15	3	0.05	O6: حمل و نقل سریع و تندرستی شهری در محدوده
0.15	3	0.05	O7: حفظ هویت و ساخت اصلی بافت تاریخی
0.12	3	0.04	O8: مطرح بودن بافت تاریخی محدوده برای گردشگران منطقه
0.16	2.58	0.064	T1: ادامه روند ساخت و سازهای شهری و عدم توجه به هویت بافت تاریخی
0.13	2.28	0.059	T2: از بین رفت زیبایی‌های بصری محدوده
0.15	3	0.05	T3: نبود ظرفیت‌های تجهیزاتی جهت اجرای فعالیت‌ها
0.1	2	0.05	T4: هدایت افراد کم درآمد و مهاجرین به این محدوده
0.1	2	0.05	T5: رکود قیمت زمین در محدوده و منطقه
0.08	2	0.04	T6: پایین بودن سطح سواد در سطح محدوده و منطقه
0.9	2	0.046	T7: کمبود سرانه فضاهای تفریحی و ... در سطح منطقه
0.08	2	0.04	T8: وجود زمینه برای باز تولید و گسترش مشاغل ناپایدار
0.07	2	0.035	T9: مهاجرت جمعیت اصیل بافت به مناطق دیگر و جایگزینی با افراد کم درآمد و تمایل ساکنین به سکونت در خارج از محله
0.06	2	0.033	T10: عدم جذب مشارکت مردمی در برنامه‌های ساماندهی بافت
0.06	2	0.03	T11: تخریب و نابودی بخشی از آثار تاریخی موجود در بافت
0.06	2	0.03	T12: ضعف در تبلیغات در جهت شناساندن پتانسیل‌های گردشگری بافت
2.85	-	1.00	مجموع امتیازات

مطابق نتایج حاصل از تحلیل عوامل د خارجی یعنی نقاط فرصت و تهدید امتیاز نهایی برای این بعد برابر با 2.85 بدست آمد که نشان دهنده برتری نقاط فرصت در مقابل نقاط قوت می‌باشد.

جدول 3. ماتریس عوامل داخلی توسعه گردشگری بافت تاریخی شهر ارومیه

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	عوامل داخلی (IFE): نقاط قوت (S) و نقاط ضعف (W)
0.4	4	0.1	S1: قرارگیری در هسته مرکزی شهر
0.36	4	0.09	S2: وجود بناهای با ارزش تاریخی و مذهبی
0.24	3	0.08	S3: سهولت دسترسی به حمل و نقل عمومی و نقاط پیرامونی
0.21	3	0.07	S4: وجود یادمان‌های مشاهیر و بزرگان در محدوده بافت فرسوده
0.21	3	0.07	S5: مجاورت و سهولت دسترسی به مرکز شهر
0.18	3	0.06	S6: نگرش مثبت برخی ساکنین به ساماندهی محدوده
0.15	3	0.05	S7: وجود محور تجاری تجاری بازار قدیمی شهر
0.12	3	0.04	S8: سوغات و صنایع دستی جاذب گردشگر
0.24	3	0.088	W1: مهاجرت زیاد افراد غیربومی به این محدوده
0.24	3	0.08	W 2: مشکلات زیرساختی و عدم حمایت دولت و شهرداری ها در رفع و بهبود آن

0.24	3	0.08	W3: کمبود امکانات گذران اوقات فراغت
0.21	3	0.07	W4: نبود امنیت کافی در معابر در برخی از ساعات شبانه روز
0.18	3	0.06	W5: عدم وجود کاربری‌های جاذب جمعیت
0.15	3	0.05	W6: وجود آسیب‌های اجتماعی در سطح بافت و برخی مشاغل ناپایدار
0.12	3	0.04	W7: دسترسی نامناسب و ضعیف به برخی جاذبه‌های گردشگری
0.09	3	0.032	W8: کمبود امکانات و خدمات در منطقه بخصوص در اماکن تاریخی و محدوده پیرامونی آن
0.09	3	0.03	W9: ساختار نامناسب معابر و نبود جهت‌یابی
0.05	2	0.025	W10: حمل و نقل عمومی نامناسب در سطح منطقه
3.43	-	1.00	مجموع امتیازات

به مانند جدول قبل مجموع امتیاز عوامل داخلی یعنی قوت و ضعف در بافت فرسوده و تاریخی شهر ارومیه و توسعه گردشگری در آن برابر 3.43 بدست آمده است و این مساله نشان می‌دهد که نقاط قوت نسبت به نقاط ضعف از قدرت و اهمیت بیشتری برخوردار هستند.

پس از آنکه عوامل داخلی و خارجی پیش روی بافت تاریخی و فرسوده شهر ارومیه و توسعه گردشگری و ارتقای کیفیت زندگی در آن با استفاده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی موقعیت استراتژی‌آیی با اولویت اول در این محدوده مشخص می‌گردد. در ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی؛ جمع امتیازهای نهایی عوامل داخلی بر روی محور X چنانچه:

در محدوده ای از 1 تا 1.99 قرار گیرد، نشان دهنده ضعف داخلی سیستم است.

بین 2 تا 2.99 نشان دهنده وضعیت متوسط

و بالاخره امتیازهای 3 تا 4 بیانگر قوت سیستم می باشد. ب

به همین شیوه، جمع امتیاز نهایی عوامل خارجی بر روی محور Yها از 1 تا 1.99 ضعف سیستم را نشان می‌دهد، امتیازهای 2 تا 2.99 بیانگر قراردادن سیستم در وضعیت متوسط و سرانجام امتیازهای 3 تا 4 نشان از قراردادن سیستم در وضع عالی دارند.

شکل 4. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بافت تاریخی فرسوده شهر ارومیه

در این ماتریس داریم:

چنانچه محل برخورد امتیاز عوامل داخلی و خارجی در خانه‌های 1، 2 یا 4 (از بالا و از چپ به راست) : در این موقعیت می‌بایست استراتژی‌هایی را به اجرا درآورد که موجب رشد و ساخت شوند. اگر در خانه‌های 3، 5 یا 7 قرار بگیرد در این موقعیت باید استراتژی‌هایی را به اجرا درآورد که هدف آنها حفظ و نگهداری وضع موجود باشد و در آخر اگر در خانه‌های 6، 8 یا 9 قرار بگیرد باید استراتژی‌های برداشت یا رهاکردن را به اجرا درآورد (ابراهیم زاده و همکاران، 1388: 7-8). با توجه به جداول عوامل و ماتریس ارائه شده که موقعیت بافت تاریخی فرسوده شهر ارومیه را نشان می‌دهد و با توجه به توضیحات ارائه شده می‌توان گفت که جهت دستیابی به بهترین نتایج در زمینه سبرنامه ریزی استراتژیک توسعه گردشگری با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی ساکنان بافت استفاده از استراتژی‌های تهاجمی (SO) در اولویت اول می‌باشند که این پژوهش راهکارهای زیر را ارائه نموده است:

- احداث مراکز جدید تجاری، خدماتی و یا رفاهی در این مناطق برای ایجاد تکاپو،
- ایجاد فضاهای باز انعطاف پذیر برای فعالیت‌های مختلف در مجاورت خدمات عمومی
- تلاش در جهت افزایش هر چه بیشتر ارتباطات عملکردی و سازمانی با شهر و نقاط مختلف آن با هدف افزایش حضورپذیری فضای بافت تاریخی
- افزایش کیفیت دسترسی و بهسازی مسیرهای سواره و پیاده، روشنایی و هدایت آب های سطحی
- ارتقاء کیفیت خدمات و دسترسی مناسب به آنها برای ارتقاء وضعیت فعلی کیفیت زندگی
- ارتقاء کیفیت زندگی و حفظ هویت اجتماعی از طریق خروج کاربری‌های ناسازگار از بافت و تغییر کاربری‌ها، متناسب با نیازهای جدید و ضرورت‌های بافت ؛
- ساماندهی و مناسب‌سازی پیاده‌روها و خیابان‌های موجود در سطح محله با هدف افزایش حضورپذیری فضا، افزایش عرض معابر محله و کاهش و حذف گوشه‌های پرت و جرم‌زا که زمینه‌های بروز انواع تخلفات و آسیب‌های را فراهم می‌نمایند.
- افزایش سرانه فضای سبز در سطح شهر، منطقه و بافت تاریخی شهر با هدف ارتقای سرزندگی و نشاط در آن بخصوص در فضاهای تاریخی منطقه که می‌تواند موجبات زیبایی و جذابیت و همچنین سایه اندازی و پاکیزگی را فراهم نماید.
- بهبود وضعیت دسترسی منطقه و بافت تاریخی با تاکید بر حمل و نقل عمومی و پیاده‌مداری در مجاورت بافت تاریخی و همچنین تامین پارکینگ در منطقه با رعایت اصول مکانیابی کاربری‌های شهری شامل مطلوبیت، سازگاری، ظرفیت و ...
- افزایش نورپردازی فضاهای موجود در سطح محله با هدف ارتقای امنیت و ایمنی فضاها و نیز بهبود وضعیت مبلمان شهری موجود در بافت تاریخی که می‌تواند در ارتقای رضایتمندی افراد و جذب گردشگران نقش بسیار بالایی داشته باشد.
- افزایش سرانه امکانات و خدمات در سطح منطقه بخصوص در محدوده بافت تاریخی و گردشگری شهر من جمله امکانات رفاهی و اقامتی، امکانات تفریحی و ورزشی، فضای سبز و ... و همچنین امکانات دسترسی و ... که در تقویت حضورپذیری فضا و ماندگاری بیشتر گردشگران در آن موثر می‌باشد.
- افزایش تبلیغات، برگزاری همایش‌ها و ... جهت شناساندن بیشتر عناصر گردشگری محدوده به سائیری و افزایش میل و انگیزه در جهت حضور در این فضاها
- تجمیع برخی قطعات موجود در بافت با هدف کاهش ریزدانی با هماهنگی ساکنین محدوده
- استفاده از اراضی موجود در بافت محله جهت ایجاد کاربری‌های مورد نیاز

- نگهداری جمعیت موجود و جلوگیری از تخلیه بافت از طریق شناسایی نیازهای اهالی و اولویت‌بندی جهت رفع نیازها و مناسب سازی و احیاء بافت از جهت کالبدی-کارکردی-اجتماعی؛
- تقویت حس مکانی و همبستگی اجتماعی از طریق همگرایی و هم پیوندی ساکنین با بهره گیری از مشترکات فرهنگی جهت کنترل آسیب های اجتماعی
- ساماندهی مشاغل ناپایدار در محدوده
- توزیع عادلانه خدمات و امکانات با تاکید بر برنامه ریزی عدالت خواه در سطح محلات و بافت های فرسوده شهری با هدف خوداتکایی محلات شهری

جمع بندی

پژوهش حاضر با هدف برنامه ریزی استراتژیک توسعه گردشگری با هدف ارتقای گردشگری در محدوده بافت تاریخی شهر ارومیه ابتدا به تشریح مساله پژوهش پرداخته و پس از بیان اهداف و سوالات و ... مبانی نظری مربوط به پژوهش را جمع آوری و در نهایت شاخص‌های کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و فرسوده شهری را استخراج نموده است. شهر ارومیه از جمله شهرهای تاریخی کشور در استان آذربایجان غربی قرار دارد که امروزه با توجه به موقعیت قرارگیری خود نقش مهمی در منطقه ایفا نموده است.

این هر با توجه به قدمت تاریخی خود و همچنین برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و ... پتانسیل بالایی برای توسعه گردشگری دارد. جاذبه‌های تاریخی از مهمترین پتانسیل‌های گردشگری این شهر هستند که غالباً در بافت تاریخی و مرکزی این شهر قرار دارند که متأسفانه امروزه به دلایل مختلف با مشکلات از جمله ریزدانی بافت، معابر تنگ و باریک، نفوذپذیری پایین، ناپایداری کالبدی و عمر بالای ساختمان‌ها، کمبود سرانه فضای سبز و برخی کاربری‌ها، عدم اختلاط کاربری، کمبود فضاهای عمومی و ... اشاره نمود. در کنار مشکلات بسیار زیادی که این محدوده با آن روبروست از مزیت و پتانسیل گردشگری و عناصر تاریخی برخوردار می باشد که برنامه‌ریزی در جهت تقویت این پتانسیل می‌تواند زمینه‌های بهبود وضعیت و کاهش برخی مشکلات اشاره شده را فراهم نماید. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد جهت ساماندهی بافت مورد مطالعه در شهر ارومیه استفاده از راهکارهای تهاجمی (SO) در اولویت اول قرار دارد.

فهرست منابع

1. ابراهیم زاده عیسی، گل آفرین ملکی. 1391. تحلیلی بر ساماندهی و مداخله در بافت فرسوده‌ی شهری (مطالعه‌ی موردی: بافت فرسوده‌ی شهر خرم‌آباد)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره 44، شماره 3 (پیاپی 81)، صص 234-217.
2. ابراهیم نیا سماکوش، ابراهیم و همکاران. 1392. ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی-محیطی شهر بابلسر، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره 3، صص 33-18.
3. بریمانی فرامرز، عثمان بلوچی. 1392. ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی با استفاده از سامانه‌های هوشمند (مطالعه موردی: دهستان مهبان شهرستان نیک شهر)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره 4، شماره 3، صص 631-618.

4. حسینی نیا مهدیه. 1396. تحلیلی بر تأثیر مکان های گردشگری شهری در جذب گردشگران فرهنگی (مطالعه موردی: شهر پاریس)، هویت شهر، دوره 11، شماره 4، صص 31-44.
5. رضوانی محمدرضا، علی اکبر متکان، حسین منصوریان، محمدحسین ستاری. 1389. توسعه و سنجش شاخص های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)، فصلنامه مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال اول، شماره دوم، صفحات 87-110.
6. زنگی آبادی علی، مؤید فر سعیده. 1390. رویکرد بازآفرینی شهری در بافت های فرسوده: برزن شش بادگیری شهر یزد، مجله معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره 9، صص 297-314.
7. سماکوش سعید، علی خاکساری، غلامرضا لطیفی، محمد دامادی. 1392. ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی- محیطی شهر بابلسر، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره سوم، صفحات 17-31.
8. علی زاده جابر، حمید برقی، حمزه رحیمی، علی افشاری پور. 1391. سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی با استفاده از تکنیک روش تشابه به گزینه ایده آل فازی (مطالعه موردی: دهستان میانه- استان فارس)، فصلنامه پژوهش های روستایی، دوره 4، شماره 3، صفحات 615-640.
9. کربوبی مهدی و همکاران. 1397. تحلیل نقش گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تبریز، جغرافیا و روابط انسانی، دوره 1، شماره 2، صص 335-352.
10. محمدی یگانه بهروز، مهدی چراغی، محمد ولایی. 1392. نقش گردشگری مذهبی در توسعه روستایی، با تأکید بر کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره 30، 20-35.
11. نیکبخت سروش، سمیرا اردانی. ۱۳۹۵. نقش سرزندگی بر جذب گردشگری در بافت های کهن شهری نمونه موردی: محله سنگلج تهران، همایش ملی معماری و شهرسازی از نظریه تا عمل، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
12. یزدانی مجید؛ رضا عباس پور، مصطفی رجائی پور. 1391. راهکارهای تبدیل فضاهای غیرقابل دفاع به فضاهای قابل دفاع در راستای پیگیری از جرم در معماری و طراحی، همایش ملی معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی، موسسه آموزش عالی خاوران، مشهد.

13. Azimi Amoli, J., & Jamdar, A. (2016). Regeneration of worn-out urban textures with urban good governance approach (case study: Deh-e- Vanak district). *Journal of Regional Planning*, 25(2), 85-99. (Persian)
14. Dissart, J. and Deller, S. 2000. Quality of Life in the Planning Literature, *Journal of Planning Literature*, Vol.15, pp. 135-161 ,
15. Kamp Irene, V., Leidelmeijer Kees, M.G. and Hollander A. de, 2003. Urban Environmental Quality and Human Well-being towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts, a Literature Stud. *Landscape and Urban Planning* Vol.65, pp.5-18 .
16. Pal, A.K., Kumar, U.C., 2005. Quality of Life Concept for the Evaluation of Societal Development of Rural Community in West Bangal, India, *Rural Development*, Vol. xv, No. 2. Pp.67-81.
17. Stratan, A, Perciuna, R, and Gribincea C., (2015). Identifying Cultural Tourism Potentials in Republic of Moldova through Cultural Consumption among Tourists, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol .188, pp 116 – 121

